

भविष्य

‘कुणाकुणाचा ग्रहयोगच असा असतो, राजाभाऊ की, त्यांच्या आयुष्यात कोणतीच गोष्ट सरळ नि वेळेवर होत नाही !’ स्वतःच्या बाबतीत बोलताना, समोरच्या दातांवरून जीभ फिरवित निळू गाडगीळ गंभीरपणे नेहमी म्हणायचा.... अन् ते खरंही होतं !

निळूच्या आजवरच्या जीवनात कधी एक गोष्ट वेळेवर नि सहजासहजी झाली नव्हती. प्रत्येक वेळी कोणता ना कोणता ग्रह त्याला आडवा यायचा.

जन्माला येण्याचीच गोष्ट घेतली तरी तेथेहि तोच प्रकार !

दामोदरपंतांनी स्वतःची नि आपल्या कुटुंबाची पत्रिका पाहून आणि गणित करून भविष्य वर्तवलं होतं की, ‘लग्नानंतर बारा वर्षांनी स्वतःला अपत्यप्राप्ती, बाळंतपण अवघड, त्यानंतर पुन्हा पुत्रयोग नाही.’

दामोदरपंतांचं भविष्य खरं झालं ! ते खोट ठरणं जवळजवळ अशक्यच मानलं जात होतं. ज्योतिषशास्त्रात व धर्मशास्त्रात त्यांचा हात धरणारा साऱ्या पंचक्रोशीत कुणी नव्हता; तसेच फटकळपणात अन् स्पष्टवक्तेपणातही ! एक विक्षिप्त विद्वान म्हणून साऱ्यांनी त्यांना सोडून दिलं होतं. आदर असला तरी जवळ जाण्याची म्हणूनच कुणी इच्छा वा हिंमत करित नव्हतं.

जन्म झाल्याबरोबर त्यांनी मुलाची कुंडली मांडली नि गणित करून भविष्य वर्तविलं, ‘मूल पुढील आयुष्यात एकंदरीत अपयशी राहिल !’

माजघराच्या अंधारात या भविष्यानं जेव्हा शिरकाव केला तेव्हा माऊलीच्या डोळ्यांना पाणी आलं. आणि दामोदरपंतांचं भविष्य जसजसं खरं होण्याचं लक्षण त्याच्या विद्यार्थीदशेतच दिसू लागलं तसतशी ती खचू लागली. दामोदरपंतांचं स्पष्ट, फटकळ तोंड जसजसं निळूच्या मंदबुद्धीचा बाजार मांडू लागलं, तसतशी ती मायमाऊली त्याच्यावर आपल्या मायेचं पांघरूण घालण्याची घडपड करित राहिली. त्याला हुशार करण्यासाठी रक्त आटवू लागली. तिच्या देहाची नि मनाची ओढातण होऊ लागली. अन् त्यातच तिचा अंत झाला.

निळू वयाच्या बाराव्या वर्षी मातृप्रेमाला अंतरला !

दामोदरपंतांचं हेहि भविष्य खरं झालं होतं. त्यांनी आपल्या दूरच्या विधवा चुलत बहिणीला घरी आणली आणि तिच्या स्वाधीन चूल केली. मातृप्रेमाला आंचवलेल्या निळूचं शिक्षण रखडत चालू राहिले. तो लहान वयातच

प्रौढ बनला.

विद्याभ्यासातील मंदपणा एवढी एक गोष्ट सोडली तर निळूमध्ये तसं वार्ड काहीच नव्हतं, पण आपल्यासारख्या एवढ्या विद्वान बापाच्या पोटी इतका मंद बुद्धीचा मुलगा यावा याची दामोदरपंतांना अतिशय लाज वाटायची अन् त्यामुळे राग अनावर होऊन ते त्याला वाटेल तसे बोलत, विशेषण लावत, चारचौघांसमोर मानहानी करीत. त्यांना त्याच्यात एकही चांगला गुण दिसत नसे!

त्याचा गरीब स्वभाव त्यांना मानभावीपणाचा वाटे, साधी राहणी बावळटपणात जमा होई; सरळ स्वभाव अव्यवहारात गणला जाई; अन् भिडस्तपणा भेकडपणा समजला जाई.

त्यांच्या नजरेतच विकृति आली होती ! पण आम्हाला मात्र तो तसा वाटत नव्हता. वास्तविक तो माझ्या मोठ्या भावाचा मित्र ! ते दोघे वयानं सारखे. माझ्यापेक्षा चार वर्षांनी मोठे, पण अभ्यासाच्या निमित्तानं तो आमच्या घरी येऊ लागला. हळूहळू सान्यांशी बोलू लागला, मोकळं वागायला लागला. आम्हा भावंडात मिसळला. आमच्या आईवडिलांनाही त्यानं माया लावली.

माझे आईवडील म्हणजे मूर्तिमंत वात्सल्यच होतं. तेव्हा निळूच्या तुषार्त मनानं त्याचा आश्रय घेतला यात नवल नव्हतं. तो लगेचच आमच्या घराला कायमचा चिकटला, घरचाच एक झाला. माझ्या मोठ्या भावाच, दिगंबरचा मित्र म्हणून राहिला नाही.

पण त्याचं आमच्या आईचं संबोधन मात्र तेच राहिलं, 'दिगूच्या आई!'

दामोदरपंत एखाद्या दिवशी टाकून बोलले की, चिमणीएवढं तोंड करून तो आमच्या घरी यायचा. ओसरीवरच्या तक्तपोसावर बसायचा. अन् रस्त्यावरची वर्दळ पाय हालवत बघत राहायचा. आपणहून कुणाशी बोलायचा देखील नाही. समोरच्या दातांवरून जीभ फिरवत राहायचा.

आई तेवढ्यात जर ओसरीवर कसल्याशा निमित्तानं आली तर तिचं त्याच्याकडे लक्ष जायचं. निळूचा नूर पाहून तिच्या लक्षात यायचं. ती म्हणायची, 'काय निळू ? कसं काय ?'

'आयुष्याचा एकएक दिवस चालला आहे, दिगूच्या आई!' रस्त्यावरची नजर न काढता तो हे ठरावीक वाक्य उच्चारायचा.

त्याचं ते बोलणं नि अविर्भाव पाहून आम्हा भावंडांना हसू अनावर व्हायचं, पण आई आमच्याकडे डोळे मोठे करून आम्हाला दावायची, म्हणून ते बाहेर फुटत नसे.

नंतर आई खोदून खोदून त्याला सारं विचारायची. अन् तोहि तुटकतुटक बोलत सारं सांगायचा, अत्यंत प्रौढ भाषेत नि कोऱ्या चेहऱ्यानं ! वडिलांना संबोधताना 'आमचे पिताजी' असं म्हणत.

त्याची समजून घालताना नंतर आई कधीकधी दामोदरपंतांच्या तशा बोलण्याचं स्पष्टीकरण करण्याचा प्रयत्न करी. वडिलांबद्दल त्याच्या मनात अनादर उत्पन्न होऊ नये या उद्देशानं.

पण तो एकाच वाक्यानं त्याचा निकाल लावायचा, 'आमच्या पितार्जींना तुम्ही ओळखत नाही, दिगूच्या आई !'

पण यानंतर तो नेहमीच्या मूडमध्ये यायचा, हसायचा, मोकळं बोलायचा, वागायचा. आम्हा मुलात मिसळून जायचा. आम्ही आता एकमेकांना एकेरीनं बोलू लागलो होतो.

आमचं घर त्याला आधार झालं होतं. माझा मोठा भाऊ दिगंबर अन् निळू पहिल्यांदा मॅट्रिकला बसले, तेव्हा तो प्रथम नापास झाला. त्यानंतर पाच वर्ष दरवेळी नापासच होत गेला. पाचव्या वर्षी तो नि मी एकाच वर्गात आलो. माझा मोठा भाऊ तोपर्यंत ग्रॅज्युएट होऊन नोकरी निमित्तानं बाहेरगावी निघून गेला होता आणि घरी पुरुष म्हणून मी एकटाच होतो. एकुलती एक बहीण, सुमा लहान होती.

लागोपाठ मिळत गेलेल्या अपयशानं निळूचं चित्त अभ्यासातून केव्हाच उडून आता फलज्योतिषाच्या अभ्यासाकडे वळलेलं होतं. वडिलांनी जमवलेल्या ह्या शास्त्रावरील एकूण एक ग्रंथांचं वाचनही त्यानं केलं होतं; चीरो वगैरे पाश्चिमात्य लेखकसुद्धा ! परिणामतः तो पूर्णतः दैववादी बनत चालला होता.

मॅट्रिकच्या वाऱ्या तो पंढरीच्या वारीप्रमाणे दरवर्षी करीत असे. याचं कारण तो वडिलांना विरोध करू शकत नव्हता यात होतं. दामोदरपंतांनी त्याला कमीतकमी मॅट्रिक करून सोडीनच असा चंग बांधला होता.

'अजून तीन वर्ष मला साडेसाती आहे. तोवर मी काही मॅट्रिक होऊ शकत नाही.' हे निळूचं स्वतःच्या जन्मपत्रिकेवरून काढलेलं भविष्य दामोदरपंतांना पटलं नव्हतं. त्यांचा निष्कर्ष वेगळा होता. ज्योतिषाच्या निळूच्या ज्ञानाचा

त्यांनी उपहास केला होता.

‘त्या मठाला त्यातलं काय कळतयं ? साधं मॅट्रिक होता येत नाही अन्....’ ही त्यांची निळूच्या ज्योतिषाच्या ज्ञानाबद्दलची मतं !

उलट घराण्यात चालत आलेल्या ह्या विद्येवर आपण कळस चढवला आहे, आमच्या पितार्जीना केव्हाच मागं टाकलं आहे अशी निळूची प्रौढी ! आमच्याजवळ किंवा इतरांजवळच केवळ नाही तर वडिलांसमोरसुद्धा.

एवही कोणत्याही बाबतीत वडिलांशी तोंड वर करून न बोलणारा निळू ह्या विषयावर त्यांच्याशी नजरेला नजर भिडवून वाद करीत असे. उलटून बोलत असे.

निळूचं हे दुसरं रूप आम्हालाच काय पण दामोदरपंतांनाही क्षणभर विस्मित करून सोडत असावं.

आमच्या घरच्या सान्यांचं भविष्य त्यानं पत्रिका पाहून अन् हस्तरेषा अभ्यासून आपल्या मनानं वर्तवलं होतं, अन् तोहि केवळ एक अभ्यास म्हणून, जिज्ञासा म्हणून. त्याचा हा नाद जवरदस्त होता.

प्रत्येक घटनेवरचं त्याचं बोलणं म्हणूनच ज्योतिषाच्या भाषेत व्हायचं.

मी आणि तो एकाच वर्षी मॅट्रिकला असताना संयुक्तपणे अभ्यास करीत होतो. एकदा आईनं सहजच म्हटलं की, “राजाचा, म्हणजे माझा अभ्यास जोरात चाललाय खरा पण क्लास मिळाला तर बरं ! तर तो झटकन म्हणाला,

“नुसता क्लास काय घेऊन बसलाय, दिगूच्या आई ! दुसरा गुरू अन् चंद्राच्या सप्तमात असा योग असताना पहिल्या दहात आल्याशिवाय तो काय राहतो ? खोटं ठरलं तर पुन्हा कुंडली हातात धरणार नाही !”

अन् त्यानं समोरच्या दातांवरून जीभ फिरवली. त्याचं हे भविष्य माझ्याबाबतीत खरं झालं, पण तो त्याहि वर्षी नापास झाला.

पुढे पुढे सर्वांच्या हे अनुभवाला येऊ लागलं की, निळू इतर कोणत्याही विषयात मंद असला तरी या विषयातले त्याचे अंदाज अचूक ठरतात. क्वचित अपवादादाखल चुकतात.

पण त्याचबरोबर दुसरंही एक वैशिष्ट्य सर्वांच्या लक्षात त्याचवेळी आलं की, त्यानं स्वतःच्या बाबतीत वर्तवलेलं भविष्य निखालसपणे चुकत नसलं तरी पूर्णपणे खरं ही ठरत नसे, अंशतः खरं ठरत असे.

ह्याचं निळूलाही कोडं पडायचं. अन् मग तो त्यावर अधिकच लक्ष

केंद्रित करायचा..... जोरात अभ्यास चालवायचा.

माझ्या दृष्टीनं हे सारं फॅड होतं, पलायनवाद होता. माझं त्याच्याशी कधीच पटायचं नाही. माझं म्हणणं एवढंच की, 'तू वाटेल तितकी, वाटेल त्यांची भविष्य पहा, सांग. लागेल तर धंदा कर पण स्वतःचं भविष्य पाहू नको. त्यावर विश्वास ठेवून त्याचप्रमाणे योजना आखू नको. डॉक्टर स्वतःचं रोगनिदान स्वतः करत नाहीत, निदान स्वतःचीच ट्रीटमेंट तरी घेत नाहीत, ह्यातलं रहस्य हेच !' पण त्याला ते कधीच पटलं नाही. तसा अनुभव येऊनसुद्धा !

मॅट्रीकची परीक्षा पास होण्याबद्दलचं त्याचं भविष्य असंच अर्धवट खरं झालं. साडेसाती चालू असतानाच शेवटल्या वर्षी तो कसाबसा पास झाला.

अर्थात पुढे शिकण्याचा प्रश्नच नव्हता. निळूलाहि तसा काही योग आपल्या पत्रिकेत दिसला नसावा, पण त्यानं आता जे शोधून काढलं ते पुन्हा बापलेकामध्ये मतभेदाचा विषय ठरलं.

निळूचं म्हणणं असं की, आपल्या नशिवात सध्या कायम नोकरी नाही. धंदा केला तर तो उत्तम चालेल.

दामोदरपंताचं मत होतं की, धंद्याला लागणारे गुण निळूत नाहीत. पत्रिकेतही हेच दिसतं ! आणि धंदा करणं काही बावळट माणसाचं काम नव्हे.

परीक्षेचा निकाल लागल्यापासून त्यांच्या घरी जो वाद सुरू झाला तो कित्येक दिवस असाच चालू होता. अन् त्या भांडणाची इत्थंभूत माहिती निळूच्याच तोंडून आम्हाला समजायची.

शेवटी माझ्या वडिलांनी दामोदरपंतांची भेट घेतली. अन् यावेळी तरी त्यांनी थोडी पड खाल्ली.

पण भविष्य सांगण्याचा धंदा करण्याचा निळूचा विचार त्यांनी फेटाळून लावला. अन् त्याला लाकडाची वखार उघडून दिली. निळूचं वडिलांसमोर जास्त काही चालू शकलं नव्हतंच. त्यांनी थोडी का होईना, पण पड खाल्ली होती हेच तर नवल होतं !

ज्या दिवशी वखारीचं उद्घाटन झालं त्याच दिवशी रात्री निळू आमच्या घरी येऊन धडकला अन् तक्तपोसावर नेहमीच्या जागी बसून पाय हालवू लागला. आम्ही सारे ओसरीवरच होतो. वडिलांनी विचारलं, 'काय निळोबा ! शेवटी जमलं ना मनासारखं ! आता उत्तम धंदा करा !'

'कसचा उत्तम धंदा होणार, भाऊजी !' निळू दातावरून जीभ फिरवत

उद्गारला. चेहऱ्यावर पूर्ण खात्री !

वडील गोंधळले, म्हणाले, 'धंद्यासाठी तूच -'

'हो ! पण भविष्य सांगण्याचा !' निळू लगेच उत्तरला, 'बोटांनी आकडेमोड केल्यासारखे करित म्हणाला, 'दशमात चंद्र अन् त्यावर राहूची चक्रवृष्टी असताना आगीशी संबंधीत धंदा चालणार कसा ?'

'पंतानीहि काही पाहिलं असेलच ना ?' आईनं मध्येच विचारलं. तिकडे लक्ष न देता निळू पुढे म्हणाला, 'सहा महिन्याच्या आत धंद्याचे बारा वाजले नाही तर नाव बदलीन !'

निळूच भविष्य खरं झालं, पण ते ग्रहांमुळे नाही तर त्याच्या दुराग्रहामुळे! विक्षिप्तपणामुळे !

धंदा चालणार नाही ह्या ठाम मतामुळे त्यानं त्याच्याकडे दुर्लक्षच केलं. आपलं खरं करण्याच्या इर्षेनं त्यानं जोडीला भविष्य सांगण्याचा धंदाही वखारीतच चालू केला. तशी पाटी लावली. गल्ल्यावर बसून तो लोकांच्या कुंडल्या नि हात पाहू लागला. परिणामतः दोन्ही धंदे साफ बुडालेत. आणि निळू सर्वाना सांगायला मोकळा झाला की आपण हे आधीच ओळखलं होतं म्हणून!

मी त्याच्यावर खूप भडकलो. या ज्योतिषाच्या व्यसनापायी तू आपल्या आयुष्याचं वाटोळं करून घेणार म्हणून म्हणालो. 'शिक्षणाचं केलंस ! आता धंद्याचेही बारा वाजवले ! वखारीचा धंदा तुला लाभी नव्हता, पण भविष्य सांगण्याचा धंदा तर तुझ्या मताप्रमाणे मोठा भरभराटीस येणार होता नं ! मग तो कां बुडाला ?

'पंचमस्थानातला कर्केचा मंगळ....' निळू दातावरून जीभ फिरवत स्पष्टीकरणाचा प्रयत्न करू लागताच मी अधिकच रागावलो, जवळजवळ ओरडलोच, 'तीं चर्पटपंजरी बंद कर ! हे सांग की, त्या वडिलांनी तुला कुठवर पोसायचं ? तुझ्याच वयाच्या माझ्या वडील भावाचं, दिगंबरचं लग्न होऊन त्याला दोन मुलं झाली तरी तुझा अजून कशाला काही पत्ता नाही, याची काहीच लाज वाटत नाही तुला ? की अगदीच....

बहीण चहाचा ट्रे घेऊन आत आली तसे मी पुढचे शब्द गिळले. माझा राग प्रेमापोटी आहे हे त्यालाही कळत होते. तो ओशाळा हसून बहिणीला म्हणाला -

"आता ह्याला काय सांगायचं, सुमाताई ! अग, वयाच्या पस्तीसाव्या

वर्षी कायम नोकरी अन् अडतिसाव्या वर्षानंतर विवाहाचा योग आहे म्हणून !
सप्तमेश व्ययात...'

तो पुन्हा भविष्यात शिरलेला पाहून मी कपाळाला हात लावला.

पुढे माझं शिक्षण होऊन मला नोकरीही लागली. अन् नंतर बदलीही झाली तरी निव्वूच हे असंच चाललं होतं. भविष्य पाहात जाणं नि त्याप्रमाणे निरनिराळे धंदे करित जाणं. प्रत्येक धंद्यात अपयश ठरलेलं असायचं. दामोदरपंतांनी आता बोलणचं सोडलं होतं. अन् इतरांच्या तर तो कुचेष्टेचाच विषय झाला होता.

सायकलचं दुकान काढ, सौभाग्यवस्तु भांडार उघड, भाजीच वीक, नाहीतर दुधाचाच धंदा काढ असं काहीतरी त्याचं दरवेळी नवीन असं चालू असायचं.

आमच्या घरी येऊन आपल्या बालिश उत्साहानं झळकत असलेल्या चेहऱ्यानं तो आपल्या नव्या धंद्याविषयी बोलू लागे तेव्हा आजकाल माझ्या पोटात तुटू लागायचं. करूणा यायची.

वयाची पस्तीशी उलटायला आली तरी त्याच्या आयुष्याची अजून घडीच बसत नव्हती. त्याच्या वयाचे लोक आता आपापल्या संसारात मुरून गेले होते. समाजात मानानं जगत होते. जीवनातल्या उताराकडे झुकले होते. प्रतिष्ठा त्यांना येऊन चिकटली होती.

अन् निव्वू अजून लहानथोरांच्या लेखी निव्वूच होता. बिना इस्त्रीच्या शर्ट पायजम्यातला, ठेंगणा, काटकोळ्या देहाचा, मशिननं कापलेल्या हिरवळीसारखे केस ठेवलेला, बालिश चेहऱ्याचा, अन् निर्व्याज, निष्कपट नजरेचा ! भावडा ! त्याचा निळकंठराव झाला नव्हता. अन् त्याचं ते भविष्याचं वेडही गेलं नव्हतं.

माझी बदली झाली तेव्हा तो कुठलंतरी हॉटेल चालवित होता. नंतर माझा त्याचा प्रत्यक्ष संबंध तुटला. वडिलांच्या पत्रांवरून त्याचा त्रोटक हालहवाल मला कळत असे. त्यावरून मला कळलं की, निव्वूचं ते रुटुखुटू चालत असलेलं हॉटेल माया मोहीनी ह्या श्रीमंत विधवेनं विकत घेतलं. त्याचं अद्ययावत कॅफेमध्ये रूपांतर करून निव्वूलाच तिथं मॅनेजर केलं. पस्तिसाव्या वर्षी नोकरी हे त्याचं भविष्य खरं ठरलं होतं.

मी समाधानाचा सुस्कारा सोडला, पण मनाला थोडी चुटपुट लागलीच. कारण माया मोहीनी ह्या तरुण, सुंदर विधवेवद्दल पसरलेल्या अनेक वाईट

अफवा माझ्या कानावर आलेल्या होत्या. कॉलेजमध्ये असल्यापासून ती प्रख्यात होती. एका घनिक पण अत्यंत वृद्ध, निवृत्त न्यायाधीशाशी लग्न करून तिने एकेकाळी सर्वांना धक्का दिला होता. अन् विधवा झाल्यावरही तिची अनेक लफडी चालू असल्याच्या अफवा कानोकानी होत्या.

हॉटेलचा मॅनेजर म्हणून का होईना, पण निळूचा तिच्याशी संबंध यावा हे काही माझ्या मनाला बरं वाटलं नाही.

पण कितीही विचार केला तरी मला तसं काही कारण सापडलं नाही.

निळू आपल्या स्वभावाप्रमाणे ह्या नोकरीला चिकटून राहिल याचा तरी काय भरवसा ! असं काहीतरी कारण काढून मी ती चुटपुट झटकून टाकली.

सुमीचं लग्न झालं नि नंतर मी आईला नि बावांना माझ्याच घरी ठेवून घेतलं. नागपूरचं घर मोडलं, मोठा भाऊ एका ठिकाणी, मी एका ठिकाणी अन् आईवडील एका ठिकाणी अशी त्रिस्थळी यात्रा होऊ नये म्हणून ! नागपूरचं घर स्वतःचं नव्हतचं, तेव्हा तो प्रश्न नव्हताच.

सुमीच्या लग्नात मी निळूला पाहिलं तेव्हा तो होता तसाच होता असं मला आढळून आलं. केवळ कपड्यात फरक पडला होता. धुतलेला शर्टपायजमा जाऊन त्याजागी कडक इस्त्रीचा सूट आला होता. वहाणा जाऊन बूट आले होते. थोडासा अंगानंही भरला होता. नाहीतरी चाळीसाच्या जवळ तो आला होताच. पण मुली सांगूनच न आल्यामुळे अजुन अविवाहित !

त्याचं ते भविष्याचं फॅड मात्र मुळीच कमी झालं नव्हतं.

दामोदरपंत सुमीच्या लग्नाला येऊ शकले नव्हते. ते म्हातारपणामुळे अंधरुणाला खिळले होते. मी त्यांना भेटायला गेलो तेव्हा ते मला निळूविषयी इतकचं म्हणाले की, त्याच्या नशिवात नोकरीच आहे हे मी त्याला आधीच सांगितलं होतं; पण तो अर्धवट अन् हेकेखोर आहे म्हणून मी बोलणचं सोडलं. त्याचं नशिव त्याच्यापाशी !

दामोदरपंतांची नजर आता पैलतिरावर लागली होती, हे माझ्या लक्षात आलं.

मी आपल्या नोकरीच्या गावी परतलो. पुढे एक दीड वर्ष मला निळूची काही हालहवाल समजली नाही. आईवडील आता माझ्याजवळच राहत असल्यानं. पण त्याची नोकरी चालूच आहे असं मला उडतउडत कळलं. जरा बरं वाटलं.

आणि एक दिवस वर्तमानपत्रात बातमी आली की, श्री. निळकंठ गाडगीळ आणि श्रीमती माया मोहनी यांनी रजिस्टर पद्धतीनं विवाह केला असून तबकरच त्यांचा वैदिक पद्धतीनंही विवाह होणार आहे !

मला धक्काच बसला !

निळूचं हे परिवर्तन मला अनपेक्षित होतं, पण त्याचं लग्नाचं भविष्य चाळीसाव्या वर्षी असं खरं झालं होतं !....

त्याचं पुढचं भविष्य मात्र माझ्या डोळ्यासमोर उभं राहिलं....
कुंडलीशिवाय !